

Egy lengyel menekült emlékeiből

1957-ben a Tygodnik Powszechny című krakkói független katolikus hetilapban láttak napvilágot Waclaw Felczak följegyzései a magyarországi háborús évekről. Mintegy tizenhét évvel azután, hogy a magyar történelemmel foglalkozó fiatal egyetemi hallgató fontos küldetéssel Budapestre érkezett 1940 májusában. Közben a konspiráció pillanatnyi nyugtot nem hagyó esztendei, kalandos menekülések és mindennapos életveszély feszültségei, majd még egyszer nyolc esztendő — börtönben. Az egykori fiatal negyvenesztendős, amikor az 1956-os lengyel október kihozza a börtönből, és új életet kezdhet, folytatván az ifjúkori szándékot, történész tanársegédként a krakkói Jagelló Egyetemen.

A neves történész, a diákjai által rajongva szeretett tanár, a magyar történelem lengyel kézikönyvének szerzője a II. világháború alatt a magyarországi lengyel katonai emigráció egyik felelős vezetője volt, tevékeny részt vállalt a budapesti W Központ hírszerző- és futárszolgálatának megszervezésében és irányításában. Történelmi pályájáról és a lengyel menekültek második világháborús sorsáról egyszer már vallott egy interjúban (1981. 6. szám) a Tiszatáj hasábjain. Azok közé tartozik, akiket nem könnyű szóra bírni, akik nem hivalkodnak fölöslegesen azzal, amit tettek. Pedig a legnehezebb terepen dolgozott, abban a felelősségteljes munkában vett részt, amit a megszállt ország ellenállási mozgalma és a Londonban működő lengyel kormány közötti kapcsolatok fönntartása jelentett. Sokáig úgy érezte — joggal —, hogy Magyarországon tudatosan eltorzítva, egyoldalúan mutatják be a II. világháború eseményeit, és a „bűnös nép” egyszerűsítő sémáiba sehogyan sem illik bele az a segítség, amelyet a Teleki-kormány, s később is számos vezető politikus nyújtott a lengyeleknek 1939 tragikus szeptemberétől kezdve. Tudta, hogy saját személyes története is zavarhatja azokat, akik a második világháború mindörökre lezártak hitt sztalinista magyarázatát elfogadják. Hiszen ő érvényesnek érezte katonai esküjét 1945 után is, a londoni kormány szolgálatában maradt, és egészen 1948-ig járta futárútjait szovjet érdekszférába került hazája és az angol meg a francia főváros között. Nem mintha illúziója lett volna a jaltai döntés sztalin értelmezése felől, hanem mert tenni akart a polgárháborús sebektől szenvedő Lengyelországért. Moravská Ostravában tartóztatták le, és ellenséges ügynöknek minősítve ítélték el — mint az ellenállás sok ezer más hőseit, akik vagy kellemetlenek voltak az új „népi” hatalomnak, vagy pedig másképpen értelmezték hazájuk szuverenitását, mint az ország új vezetői — életfogytiglani börtönbüntetésre.

Nem törték meg a súlyos esztendők, eszményeiből történészként és tanárként sem engedett. Hűséges maradt azokhoz az értékekhez, amelyek szolgálatára elszegődött fiatal korában, előrejutásért, pozícióért nem tett engedményeket. Az egyetemről docensként vonult nyugdíjba, hiába volt meg a megfelelő tudományos fokozata, az illetékes szervek gondoskodtak róla, hogy ne kapjon professzori kinevezést.

A lengyelek második világháborús magyarországi történetéről immár nálunk is egyre több publikáció jelent meg, ezekben említik ugyan nevét, de nemigen tárgyalják alaposabban szerepét. Amikor szervezték a *Barátok a bajban* című visszaemlékezés-kötetet (1985-ben látott napvilágot az Európa Kiadó gondozásában), hazájában „hadiállapot” volt, s ő nem kívánt részt venni e kötetben. A II. világháború kitörésének 50. évfordulója jó alkalom arra, hogy megismerjük Waclaw Felczak írását magyarul. Azokkal a rövidítésekkel és néhány elírást korrigáló változtatással, amelyeket a szerző két évvel ezelőtt tett rajta.

Mottóként pedig következzenek itt Juliusz Slowacki klasszikus sorai, amelyek az 1986-ban, 70. születésnapja alkalmából megjelentetett Felczak-émlékkönyv (Hungaro-Polonica) elején az ünnepelt fényképe alatt voltak olvashatók:

„Mondjátok el majd, akik ismertek engem:

Ifjúságom éveit a hazának adtam.

Ott örködtem a hajón a veszedelemben.

És amikor elsüllyedt, helyemen maradtam.”

K. GY. CS.

WACLAW FELCZAK

Magyarországi emlékek

Az alábbi írás a megszállás korát kívánja megidézni, sokszor csak lazán összefüggő emlékeket megörökíteni, különös tekintettel a földalatti lengyel állam központjára és a külvilág kapcsolatára. E visszaemlékezések nagy részét a Varsó—Budapest útvonalon, illetve Magyarországon történtek teszik ki.

*

A földalatti állam gépezete minden nehézség ellenére, mozgásba lendült. Bár a német terror, Rataj és Niedzialkowski halála akadályozta működését, megsemmisíteni nem tudta. Varsóban már szerveződött egy politikai szövetség, az ún. PKP (Polski Korpus Posiłkowy, polgári-katonai szervezet), melynek élén Ryszard Świątochowski állt. Sok volt a tennivaló, akadozott az együttműködés, de tény, hogy Sikorski tábornok kormányának léte érezhetően elősegítette a hazai politikai központok egységesülését. A külföldi képviselet és a lengyel társadalom közti állandó kapcsolat hiánya akadályozta az együttműködést. Ahhoz, hogy a földalatti állam gépezete teljes fordulatszámmal működhessen és céljait meg is tudja valósítani, létre kellett hozni az összeköttetést a két központ között. A megszállók által okozott objektív nehézsé-